

Recenzja

osiągnięcia naukowego oraz pozostałego dorobku naukowego, dydaktycznego, popularyzatorskiego oraz osiągnięć we współpracy międzynarodowej Pana doktora Łukasza Ambroziaka, w związku z postępowaniem habilitacyjnym

1. Podstawa prawna przygotowania recenzji

Recenzja została sporządzona na podstawie pisma V-ce Przewodniczącej Rady Naukowej IERiGŻ-PIB, Pani dr hab. Agnieszki Wrzochalskiej, prof. IERiGŻ-PIB z dnia 9.11.2023 roku. Rada Naukowa Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - Państwowego Instytutu Badawczego w Warszawie, działając na podstawie art. 221 ust. 5 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742) powołała mnie Uchwałą nr 23/2023 na stanowisko recenzenta w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego dr Łukasza Ambroziaka, który ubiega się o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.

2. Podstawowe informacje o Kandydacie

Pan dr Łukasz Ambroziak posiada dyplom doktora nauk ekonomicznych (2013 r., Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Kolegium Gospodarki Światowej). W 2007 roku otrzymał dwa tytuły magistra na kierunkach: *Stosunki Międzynarodowe* (specjalizacja: Gospodarka Krajów Europy Środkowej i Wschodniej) oraz *Finanse i bankowość* w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. Pan dr Łukasz Ambroziak od 1.03.2013 roku zatrudniony jest w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie (od 1.01.2020 roku na stanowisku adiunkta w Zakładzie Ekonomiki Agrobiznesu i Biogospodarki). W okresie od 1.08.2007 roku do 18.11.2018 roku pracował w Instytucie Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur (od 1.11.2017 r. jako Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur – Państwowy Instytut Badawczy – obecnie Polski Instytut Ekonomiczny), na stanowiskach od ekonomisty do adiunkta. Obecnie zatrudniony jest w PIE na stanowisku starszego doradcy (od marca 2023 r. przebywa na urlopie bezpłatnym).

3. Ocena głównego osiągnięcia naukowego

Jako osiągnięcie naukowe (o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742), które ma stanowić znaczący wkład w rozwój nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse, Pan dr Łukasz Ambroziak wskazał cykl powiązanych publikacji pod wspólnym tytułem „*Rozwinięcie metody przepływów międzygałęziowych w badaniach wartości dodanej w handlu zagranicznym ze szczególnym uwzględnieniem produktów rolno-spożywczych*”, obejmujący autorską monografię naukową pt.: „*Wartość dodana w handlu zagranicznym*”

nowych państw członkowskich Unii Europejskiej” wydaną w 2018 roku przez Oficynę Wydawniczą SGH oraz 6 autorskich artykułów naukowych (szczegółowy wykaz artykułów został przedstawiony w punkcie 4.1 Autoreferatu).

Przedstawione do oceny w procedurze habilitacyjnej osiągnięcie naukowe jest efektem realizacji projektu badawczego, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki (2015–2018) oraz efektem prac badawczych prowadzonych w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowym Instytucie Badawczym. W osiągnięciu tym można wyróżnić dwa powiązane merytorycznie i metodycznie obszary. W pierwszym obszarze wskazuje się na możliwości nowych zastosowań metody przepływów międzygałęziowych w badaniach wartości dodanej w handlu zagranicznym towarami i usługami, natomiast w drugim obszarze wskazuje się na zmiany w strukturze przepływów międzygałęziowych sektora rolno-spożywczego Polski i jego pozycji w globalnych łańcuchach wartości.

Na szczególne wyróżnienie zasługuje przedstawiona do oceny autorska monografia, która jest trzecią książką w języku polskim poświęconą mierzeniu strumieni handlu międzynarodowego za pomocą wartości dodanej. Monografia jest podsumowaniem realizacji w/w projektu badawczego i zawiera kompleksowe ujęcie zagadnień przewidzianych w założeniach projektu. Pozostałe 6 artykułów naukowych przedstawionych do oceny zawierają szczegółową analizę wybranych problemów badawczych, ważnych z punktu widzenia tematyki projektu. Cztery artykuły naukowe (pozycja 2, 3, 4 i 5¹) powstały wcześniej niż monografia, stąd okres przeprowadzonych w nich badań obejmuje lata 1995–2011, natomiast w monografii i artykule (pozycja 6) są to lata 2000–2014. Wyniki badań przedstawione w artykułach, pozycja 6 i 7 są efektem zastosowania metody przepływów międzygałęziowych do badania zmian w strukturze przepływów międzygałęziowych sektora rolno-spożywczego Polski oraz jego miejsca w globalnych łańcuchach wartości. W ostatnim artykule (7) zakres czasowy obejmował lata 2005, 2010 i 2015. Przedmiotem badań w cyklu publikacji przedstawionych do oceny był handel zagraniczny towarami, który obejmował handel dobrami materialnymi oraz handel usługami. Taki podział przedmiotu badań był możliwy dzięki wykorzystaniu danych z międzynarodowych tablic przepływów międzygałęziowych, które ilustrują przepływy zarówno dóbr, jak i usług w gospodarce. Badanie objęło głównie dziesięć krajów Europy Środkowej i Wschodniej (EŚW), które w latach 2004 i 2007 stały się pełnoprawnymi członkami UE. Główną metodą zastosowaną przez Pana dr Łukasza Ambroziaka w badaniach przedstawionych do oceny była metoda input-output (przepływów międzygałęziowych). Model ten posłużył do dokonania analizy i oceny zmian handlu w kategoriach wartości dodanej. Ten aspekt badań jest nowatorski w stosunku do innych badań podobnego typu, ponieważ dopiero stworzenie takich tabel, dało możliwości w badaniu zmian w handlu zagranicznym w kategoriach wartości dodanej oraz określenia miejsca analizowanych krajów w globalnych łańcuchach wartości. Do opisu zmian w handlu zagranicznym w kategoriach wartości dodanej oraz do opisu zmian udziału tych państw w globalnych łańcuchach wartości wykorzystano metody statystyczne. W celu oszacowania kierunku zmian i skali wpływu poszczególnych czynników zarówno na strumień eksportu i importu w ujęciu brutto, jak i eksportu i importu wartości dodanej zastosowano uogólniony model grawitacji. Metoda ta jest nowym podejściem do procesu estymacji i pozwala uzyskać nieobciążone i spójne oszacowania parametrów nieliniowego równania grawitacji. Wykorzystanie zaawansowanych metod ekonometrycznych świadczy o dojrzałości naukowej Habilitanta.

Pragnę wskazać, że tematyka podjęta przez Pana dra Łukasza Ambroziaka jest ważna z punktu widzenia gwałtownego wzrostu handlu dobrami pośrednimi (częściami i podzespołami) obserwowanego od końca XX w.. Wzrost ten postawił pod znakiem zapytania

¹ W szczegółowym wykazie artykułów przedstawionym w punkcie 4.1 Autoreferatu.

użyteczność tradycyjnego sposobu obliczania strumieni handlu międzynarodowego w ujęciu brutto (mierzenie wartości dóbr pośrednich i finalnych przekraczających granice poszczególnych obszarów celnych). W tym ujęciu dobra były bowiem wielokrotnie uwzględniane w statystykach – najpierw oddzielnie jako komponenty, a następnie jako część dobra finalnego. Często dochodziło do przeszacowania wartości strumieni handlu międzynarodowego, głównie dotyczyło to handlu krajów silnie zaangażowanych w międzynarodową wymianę handlową, w których ulokowano działalność produkcyjną części i podzespołów, wykorzystywanych przez producentów w innych krajach. Dokonany przez Habilitanta przegląd teorii związanych z fragmentacją procesów produkcji wskazywał na potrzebę prowadzenia badań z uwzględnieniem zmian w handlu, wynikających z rosnącego umiędzynarodowienia procesów produkcji. Możliwości takich analiz były jednak mocno ograniczone. Dopiero udostępnienie na początku drugiej dekady XXI w. kompleksowych baz danych zawierających światowe (międzynarodowe) tablice przepływów międzygałęziowych², stało się istotnym krokiem na drodze do bardziej precyzyjnego analizowania zmian w handlu zagranicznym. W obszarze problematyki, która została podjęta przez Pana dr Łukasza Ambroziaka istnieje szeroka literatura naukowa krajowa i zagraniczna. Niemniej jednak dostrzegany jest niedostatek badań związanych właśnie z wykorzystaniem tabel przepływów międzygałęziowych w badaniach wartości dodanej w handlu zagranicznym ze szczególnym uwzględnieniem produktów rolno-spożywczych. Stąd też, biorąc pod uwagę nowatorski charakter teorii fragmentacji handlu, jak też możliwości empirycznej ich weryfikacji dzięki rozwinięciu metody przepływów międzygałęziowych do postaci uwzględniającej większość państw świata, Pan dr Łukasz Ambroziak zainteresował się wykorzystaniem tablic przepływów międzygałęziowych do badania zmian w handlu zagranicznym Polski oraz pozostałych nowych państw członkowskich UE, **co należy uznać za wyróżniające i nowatorskie w stosunku do istniejących w literaturze badań.**

Jako przesłankę podjęcia badań Habilitant wyróżnił trzy luki badawcze. Wskazał, że w literaturze zagranicznej i polskiej brakuje opracowania zawierającego kompleksową analizę handlu wartością dodaną krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Następnie wskazał, że dotychczas nie zostało dostatecznie przebadane zjawisko uczestnictwa w globalnych łańcuchach wartości krajów, które jednocześnie przechodziły proces transformacji systemowej oraz uczestniczyły w procesie integracji gospodarczej i handlowej z krajami członkowskimi UE-15. W literaturze polskojęzycznej nie stosowano statystyk handlowych w kategoriach wartości dodanej. Jeśli już były one wykorzystywane, to dotyczyły wybranych wskaźników obliczonych na podstawie międzynarodowych tablic przepływów międzygałęziowych dostępnych w niektórych bazach, np. *OECD Trade in Value Added*. Podejmując badania w zakresie określonym przez wskazane luki badawcze, Pan dr Łukasz Ambroziak, sformułował dwa główne cele badawcze:

- 1. opracowanie i zastosowanie nowych rozwiązań analitycznych w badaniu zmian w handlu zagranicznym dziesięciu nowych państw członkowskich Unii Europejskiej (Bułgarii, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii, Słowacji, Słowenii i Węgier – NPC) w kategoriach wartości dodanej oraz miejsca tych państw w globalnych łańcuchach wartości;**

² Jeszcze przed powstaniem monografii w 2013 r. Pan dr Łukasz Ambroziak był autorem rozdziału w pierwszej w polskiej literaturze książce pt. *Mierzenie wartości dodanej w handlu zagranicznym. Nowe koncepcje, metody i wyzwania* przygotowanej w Instytucie Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktury; gdzie dokonał jako pierwszy w Polsce, analizy udziału wartości dodanej w obrotach handlowych państw Unii Europejskiej (UE). W tym celu oprócz dotychczas stosowanych mierników obliczonych na podstawie tradycyjnych statystyk handlowych według głównych kategorii ekonomicznych BEC (udział dóbr pośrednich w handlu), wykorzystał nowatorskie wskaźniki obliczone na podstawie światowych tablic przepływów międzygałęziowych (zmiany importochłonności eksportu państw UE oraz kierunki pochodzenia wkładu zagranicznego w eksporcie wybranych grup produktów państw Grupy Wyszehradzkiej). Z analizy tej wyciągnął bardzo ważne wnioski dotyczące udziału importowanych półproduktów w eksporcie wyrobów przetwórstwa przemysłowego i zaangażowania analizowanych krajów w proces fragmentacji produkcji w UE.

2. **ocena zmian w strukturze przepływów międzygałęziowych sektora rolno-spożywczego Polski, w tym pozycji przemysłu spożywczego w globalnych łańcuchach wartości** (s. 11, Autoreferat).

Problem badawczy podjęty przez Habilitanta należy uznać za bardzo ważny pod względem naukowym. Pan dr Łukasz Ambroziak postawił w sumie 8 pytań badawczych, na które starał się odpowiedzieć realizując badania, których wyniki zaprezentowane zostały w przedłożonym do oceny cyklu. Pytania badawcze zostały sformułowane w następujący sposób:

1. Jakie możliwości analityczne stwarza przejście od krajowych do międzynarodowych tablic przepływów międzygałęziowych w badaniach zmian handlu zagranicznego?
2. Które z nowych państw członkowskich UE w największym stopniu włączyły się w globalne procesy fragmentacji produkcji i jak zmieniło się ich miejsce w globalnych łańcuchach wartości w badanym okresie?
3. Czy statystyki handlowe nowych państw członkowskich UE w kategoriach brutto oraz w kategoriach wartości dodanej różniły się znacząco i co było przyczyną ewentualnych rozbieżności w wartościach obrotów handlowych ustalanych w tych kategoriach?
4. Jaka była pozycja konkurencyjna nowych państw członkowskich UE na rynkach zagranicznych ustalona na podstawie statystyk tradycyjnych w porównaniu z pozycją określoną na podstawie strumieni handlu wartością dodaną?
5. Czy czynniki determinujące strumienie handlu mierzonego wartością brutto w nowych państwach członkowskich UE różniły się od czynników determinujących strumienie handlu mierzonego wartością dodaną?
6. Jakie znaczenie mają usługi w handlu zagranicznym nowych państw członkowskich UE w świetle statystyk w kategoriach wartości dodanej?
7. Czy i jak zmieniło się znaczenie sektora rolno-spożywczego w gospodarce Polski oraz jego powiązania z pozostałymi działami gospodarki narodowej i z zagranicą?
8. W jakim stopniu krajowy przemysł spożywczy jest włączony w globalne łańcuchy wartości i jak zmienił się udział zagranicznej wartości dodanej w eksporcie artykułów tego przemysłu?

W **pierwszym rozdziale monografii oraz części artykułu [7]** przedstawionego do recenzji jako osiągnięcie badawcze Habilitant starał się odpowiedzieć na *pierwsze pytanie badawcze* dotyczące możliwości analitycznych, jakie stwarza przejście od krajowych do międzynarodowych tablic przepływów międzygałęziowych w badaniach zmian handlu zagranicznego. W przedstawionych do oceny publikacjach zaprezentowano wnioski na tak postawione pytanie badawcze dotyczące m.in. tego, że zrozumienie istoty budowy krajowej tablicy przepływów międzygałęziowych (TPM) oraz jej transformacji do postaci międzynarodowej tablicy przepływów międzygałęziowych jest niezbędne dla sformułowania matematycznych zależności opisujących tablice, a w efekcie dokonania obliczeń strumieni handlu w kategoriach wartości dodanej. Habilitant wskazał, że dużą zaletą międzynarodowej (TPM) jest połączenie danych z rachunków narodowych i danych bilateralnego handlu dobrami i usługami. Globalna TPM dostarcza informacji na temat procesu tworzenia i podziału produktu w gospodarce światowej ze szczególnym uwzględnieniem związków pomiędzy gałęziami produkcji poszczególnych gospodarek i odbiorcami końcowymi. Skonstruowanie międzynarodowych tablic przepływów międzygałęziowych stanowiło bardzo ważny krok w badaniach handlu zagranicznego, gdyż oszacowanie wymienionych wyżej wielkości nie byłoby możliwe na podstawie tradycyjnych statystyk wyrażonych w wartości brutto. Wskazuje to na ważność podjętych przez Pana dr Łukasza Ambroziaka badań w zakresie wykorzystania tabel przepływów międzygałęziowych do kwestii związanych z handlem zagranicznym. W mojej opinii ta część obszaru badawczego charakteryzuje się dobrym poziomem merytorycznym

opracowań, a prezentowana monografia i artykuły opublikowane zostały przez uznane wydawnictwo i czasopisma.

Odpowiedzi na *drugie pytanie*, które dotyczyło wskazania nowych państw członkowskich UE, które w największym stopniu włączyły się w globalne procesy fragmentacji produkcji i jak zmieniło się ich miejsce w globalnych łańcuchach wartości w badanym okresie, Habilitant poszukiwał w badaniach przedstawionych w **trzecim rozdziale monografii i w artykule [2]**. W tym celu Habilitant w swoich badaniach wykorzystywał nowatorskie mierniki, których obliczenie było możliwe dzięki udostępnieniu w 2013 i 2016 r. wspomnianych międzynarodowych tablic przepływów międzygałęziowych. Dotychczasowe wskaźniki pozwalały w sposób pośredni ocenić stopień zaangażowania w globalne łańcuchy wartości, natomiast wykorzystanie tablic przepływów międzygałęziowych umożliwiło dokładniejsze określenie wartości dodanej zawartej w eksporcie poszczególnych państw. Ważnym ustaleniem dokonanym w badaniach przeprowadzonych przez dr Łukasza Ambroziaka jest to, że zastosowany w badaniach wskaźnik importochłonności eksportu pozwolił oddzielić krajową zawartość eksportu od kosztu importowanych nakładów wykorzystanych do produkcji tych towarów. W badaniach wskazano udziały danego kraju w globalnych łańcuchach wartości, które określają jaka część eksportu danego kraju jest przedmiotem wieloetapowego procesu kreowania strumieni handlu. Powiązania te pokazują, ile wartości dodanej wytworzonej w danym kraju jest wykorzystywane przez inne kraje (kraje przeznaczenia eksportu) w produkcji dóbr i usług eksportowanych następnie na rynki zagraniczne. Do oceny zaangażowania danego kraju w globalnych łańcuchach wartości Habilitant używał wskaźnika długości łańcucha wartości oraz wskaźnika odległości do odbiorcy końcowego. Zdaniem Habilitanta wskaźniki te są kluczowe w określaniu relacji międzynarodowych, w tym także zakres i charakter współpracy między krajami. Przeprowadzone badania wskazały, że ocena stopnia zaangażowania poszczególnych krajów w globalne łańcuchy wartości ma istotne znaczenie z punktu widzenia korzyści i zagrożeń związanych z uczestnictwem w międzynarodowym podziale pracy. Wskazano ważne spostrzeżenie, że w okresie spowolnienia czy załamania gospodarczego w takich krajach następuje relatywnie większy spadek eksportu, co przyczynia się do nasilenia zjawisk kryzysowych w gospodarce. W ocenianych publikacjach należy wysoko ocenić dobór metod badawczych, a wnioski płynące z tych badań należy uznać za istotne w kontekście postawionego pytania badawczego.

Wnioski płynące z wcześniejszych analiz o dużym zaangażowaniu nowych państw członkowskich UE w globalne łańcuchy wartości, stały się przyczynkiem do oceny przydatności tradycyjnych statystyk handlowych (w kategoriach brutto) w analizach zmian handlu zagranicznego tych krajów. Z tego względu w **drugim rozdziale w monografii oraz w artykule [2] i [3]** Habilitant próbował odpowiedzieć na *trzecie pytanie badawcze* dotyczące różnic statystyk handlowych nowych państw członkowskich UE w kategoriach brutto oraz w kategoriach wartości dodanej i wskazać co było przyczyną ewentualnych rozbieżności w wartościach obrotów handlowych ustalanych w tych kategoriach. Analizy przeprowadzone przez Pana dr Łukasza Ambroziaka potwierdziły, że aktywne uczestnictwo w globalnych łańcuchach wartości oznacza, że relatywnie duża część eksportu brutto to wartość dodana wytworzona w innym kraju. Jednocześnie relatywnie duża część eksportu w postaci dóbr pośrednich podlega przetworzeniu w kraju przeznaczenia, a następnie jest eksportowana przez ten kraj za granicę. Najlepszym przykładem wysnucia odmiennych wniosków wynikających ze statystyk handlowych w ujęciu brutto oraz w ujęciu wartości dodanej jest porównanie struktury geograficznej obrotów handlowych analizowanych krajów według obu ujęć. Największe różnice w strukturze geograficznej obrotów handlowych (dobraami i usługami) mierzone wartością brutto i wartością dodaną dotyczyły krajów Europy Środkowej, które były silnie zaangażowane w globalne łańcuchy wartości. Udział Niemiec oraz nowych państw

członkowskich UE w handlu (a szczególnie w eksporcie) krajów Europy Środkowej mierzony wartością dodaną był wyraźnie mniejszy niż w handlu mierzonym wartością brutto. Podobne wnioski płyną z analizy przeprowadzonej z wykorzystaniem bazy danych WIOD z 2013 r. Wykazane dla obu zakresów czasowych różnice w udziale Niemiec w eksporcie wartości dodanej i eksporcie brutto krajów Europy Środkowej można tłumaczyć silną pozycją Niemiec w globalnych łańcuchach wartości tych krajów. Wynikało to z rosnących współzależności handlowo-inwestycyjnych gospodarek krajów Europy Środkowej z jednej strony i gospodarki niemieckiej z drugiej. Wnioski wskazują, że z uwagi na duże znaczenie dóbr pośrednich w eksporcie krajów Europy Środkowej do Niemiec, eksport do Niemiec według tradycyjnych statystyk był „zawyżony”. Dobra pośrednie były bowiem wykorzystywane przez niemieckie przedsiębiorstwa do produkcji dóbr finalnych, trafiających często na eksport. Część wartości dodanej z krajów Europy Środkowej, która trafiała do Niemiec, była zatem konsumowana bądź używana w innych krajach.

Wnioski płynące z analiz przeprowadzonych w monografii i poprzednich artykułach stały się motywacją do ponownej oceny pozycji konkurencyjnej nowych państw członkowskich UE na rynkach zagranicznych. W **czwartym rozdziale w monografii oraz w artykule [4]**, Habilitant próbował znaleźć odpowiedź na *czwarte pytanie badawcze*, dotyczące pozycji konkurencyjnej nowych państw członkowskich UE na rynkach zagranicznych oraz różnic wynikających z zastosowania statystyk brutto i statystyk wartości dodanej. Największe różnice pomiędzy wskaźnikami ujawnionych przewag komparatywnych, które zostały obliczone na podstawie tradycyjnych statystyk i statystyk wartości dodanej, nie zawsze dotyczyły gałęzi przemysłów silnie zintegrowanych z globalnymi łańcuchami wartości. Podobnie w eksporcie produktów średnio-wysokiej i wysokiej techniki wskaźniki te mierzone wartością dodaną często były wyższe niż wskaźniki mierzone wartością brutto. Z kolei w eksporcie niektórych rodzajów usług, np. usług biznesowych i niehandlowych usług rynkowych, wskaźniki oceny konkurencyjności w ujęciu wartości dodanej były niższe niż w ujęciu brutto. Wnioski te wskazują, że badanie pozycji konkurencyjnej w handlu zagranicznym z wykorzystaniem statystyk w kategoriach wartości dodanej pozwala minimalizować ograniczenia wynikające ze stosowania statystyk w kategoriach brutto. Ten aspekt badań przeprowadzony przez Habilitanta należy uznać za interesujący i potwierdzający ważność badań związanych z określaniem wskaźników w handlu wartością dodaną.

Badania przeprowadzone w **rozdziale piątym monografii** pozwoliły na ustosunkowanie się Habilitanta do *piątego pytania badawczego*, które dotyczyło różnic pomiędzy czynnikami determinującymi strumienie handlu mierzonych wartością brutto w nowych państwach członkowskich UE a czynnikami determinującymi strumienie handlu mierzonych wartością dodaną. W celu odpowiedzi na pytanie Habilitant zastosował w tych badaniach model grawitacji na danych przekrojowo-czasowych (panelowych). Parametry oszacowano w dwóch wersjach modelu grawitacji, tj. w wersji podstawowej i rozszerzonej. Oszacowań parametrów w modelach dokonano z wykorzystaniem, rzadko używanego, logliniowego modelu regresji Poissona (*Poisson pseudo-maximum-likelihood* – PPML). Dane o strumieniach eksportu i importu mierzonych wartością brutto oraz wartością dodaną obliczono na podstawie światowych tablic przepływów międzygałęziowych, WIOD Release 2016, co było nowością w takiego typu badaniach i co należy uznać za wyróżniające. Z przeprowadzonych analiz wyciągnięto ważne wnioski. Wykazano m.in., że przynależność do strefy euro okazała się ujemnie wpływająca na eksport mierzony wartością brutto i wartością dodaną. Jest to o tyle ciekawe, że według teorii utworzenie wspólnego obszaru walutowego powinno sprzyjać rozwojowi wymiany handlowej. Wskutek eliminacji ryzyka kursowego powinien bowiem wzrosnąć eksport istniejących firm lub mogą pojawić się nowe firmy sprzedające swoje produkty za granicę, natomiast w analizach wyszło zupełnie inaczej. Z

przeprowadzonych obliczeń wynikało również, że w większości przypadków oszacowania parametrów przy zmiennych w modelach wyjaśniających strumienie handlu brutto i handlu wartością dodaną były takie same co do kierunku wpływu, różniły się natomiast wartością. Największe różnice dotyczyły zmiennej odnoszącej się do odległości geograficznej między krajami. Absolutna wartość współczynników przy tej zmiennej w modelach wyjaśniających strumienie handlu mierzonego brutto (zarówno eksportu, jak i importu) była wyższa niż w modelach wyjaśniających strumienie handlu wartością dodaną. Oznaczało to, że odległość geograficzna miała większy wpływ na kształtowanie się strumieni brutto niż strumieni wartości dodanej. Wynikało to z występowania handlu pośredniego wartością dodaną. Handel nowych państw członkowskich UE z krajami odległymi geograficznie (m.in. Stanami Zjednoczonymi, Chinami, Japonią, Koreą Południową) mierzony według wartości dodanej był zazwyczaj większy niż handel mierzony według wartości brutto. Z kolei estymacja parametrów przy zmiennych wyjaśniających eksport brutto i eksport wartości dodanej Polski wykazała dużo większe różnice niż dla całej grupy dziesięciu krajów. Szczególnie duże różnice dotyczyły zmiennej odnoszącej się do odległości geograficznej oraz zmiennych odnoszących się do przynależności Polski do preferencyjnych ugrupowań handlowych.

Szóste pytanie badawcze dotyczyło kwestii związanych ze znaczeniem usług w handlu zagranicznym nowych państw członkowskich UE w świetle statystyk w kategoriach wartości dodanej. Odpowiedzi na to pytanie Habilitant poszukiwał w **artykule [5] i częściowo w rozdziale trzecim monografii**, gdzie wykazał, że usługi pozwalają przede wszystkim połączyć wszystkie etapy produkcji rozproszone w różnych krajach. Aby łańcuchy wartości mogły poprawnie funkcjonować, niezbędne są usługi horyzontalne, tj. wspólne dla różnego rodzaju produktów (np. usługi logistyczne, transportowe, komunikacyjne, finansowe), jak i usługi wertykalne, tj. specyficzne dla danego łańcucha wartości. Usługi są zatem swego rodzaju spoiwem, który zapewnia łańcuchom wartości ciągłość funkcjonowania. Oprócz spajania poszczególnych ogniw łańcucha usługi są ważną częścią łańcuchów wartości, stanowiąc niezbędny ich wkład. Największe znaczenie usługi mają na początku i na końcu łańcucha. Wśród tych pierwszych można wymienić m.in. usługi związane z działalnością badawczo-rozwojową i projektowaniem, a wśród tych drugich – sprzedaż, marketing, reklamę czy usługi posprzedażowe. Zgodnie z krzywą uśmiechu to właśnie w początkowej i końcowej fazie łańcucha wartości tworzone jest najwięcej wartości dodanej. Najmniej zaś wartości dodanej powstaje w fazie produkcyjnej. Możliwość rozczłonkowania procesu produkcji na wiele etapów sprawia, że coraz częściej kraje specjalizują się nie w handlu poszczególnymi dobrami finalnymi, lecz w handlu poszczególnymi zadaniami (*trade in tasks*) w ramach globalnych łańcuchów wartości. Obliczenia dokonane na podstawie międzynarodowych TPM pozwalają zatem na oszacowanie rzeczywistej roli usług w handlu międzynarodowym i wskazują na nowy sposób pomiaru wartości usług zawartych w wyrobach przetwórstwa przemysłowego. Wyniki badań jednoznacznie wskazały, że udział usług w ich eksporcie (łącznie dóbr i usług) mierzonym według statystyk wartości dodanej był wyraźnie wyższy niż w eksporcie mierzonym według tradycyjnych statystyk. Jest to bardzo interesujące spostrzeżenie, wskazujące na kierunek zmian postrzegania i roli usług w gospodarkach poszczególnych krajów. Habilitant dokonał oceny znaczenia usług w globalnych łańcuchach wartości dziesięciu nowych państw członkowskich UE w latach 2000–2014. Wnioski z tej analizy pozwoliły ocenić, w jakim stopniu kraje te były zaangażowane w globalne łańcuchy wartości poprzez eksport usług. Z punktu widzenia korzyści z uczestnictwa w tych łańcuchach pożądanym jest, aby wyroby przetwórstwa przemysłowego były w większym stopniu nośnikiem za granicę usług krajowych, a nie zagranicznych, co jest istotnym wskazaniem dla decydentów politycznych.

Dotychczasowe badania przeprowadzone w ramach odpowiedzi na poprzednie pytania badawcze wskazały możliwości jakie stwarzają międzynarodowe tablice przepływów międzygałęziowych. Tablice te są szczególnie przydatne w badaniach handlu produktami tych działów przetwórstwa przemysłowego, które są silnie zintegrowane z globalnymi łańcuchami wartości (np. produkcja komputerów, wyrobów elektronicznych i optycznych, urządzeń elektrycznych, maszyn i urządzeń oraz pojazdów samochodowych). Jednak tabele te można również zastosować w badaniu innych gałęzi przemysłu. Z tego względu w **artykule** [7], z wykorzystaniem krajowej TPM oraz modelu przepływów międzygałęziowych, Habilitant dokonał oceny zmian znaczenia sektora rolno-spożywczego w gospodarce Polski, zależności wewnątrz tego sektora oraz jego powiązań z pozostałymi działami gospodarki narodowej oraz z zagranicą. Wnioski z przeprowadzonych badań pozwoliły sformułować konkluzje odnoszące się do *siódmego pytania badawczego*, które dotyczyło przyczyn i skutków zmian znaczenia sektora rolno-spożywczego w gospodarce Polski oraz jego powiązania z pozostałymi działami gospodarki narodowej i z zagranicą. Habilitant wskazał, że krajowe tabele w przeciwieństwie do światowych TPM pozwalają na szczegółową analizę sektora rolno-żywnościowego. Nie do końca zgadzam się z takim wnioskiem, ponieważ na podstawie światowych TPM można przeprowadzić również bardzo szczegółowe analizy całego sektora, inaczej nazywanego agrobiznesem. W polskich TPM szczegółowo został przedstawiony przemysł spożywczy, gdzie wyodrębnione zostały następujące działy: artykuły spożywcze (10), napoje (11) oraz wyroby tytoniowe (12). Takiego podziału nie ma w światowych tablicach, jednak nie stanowiłoby to większego problemu w określeniu znaczenia sektora rolno-spożywczego w gospodarce pozostałych nowych krajów członkowskich UE oraz jego powiązania z pozostałymi działami gospodarki narodowej i z zagranicą. W tym miejscu chciałabym wskazać na pewien niedosyt, który pojawił się w dorobku Habilitanta. W mojej opinii brakuje tutaj obliczeń odnoszących się do sektora rolno-żywnościowego w nowych krajów członkowskich UE, nie tylko w Polsce. Jestem świadoma trudności jakie mogą się pojawić, jednak tytuł i podmiot cyklu badań, który przedstawił Habilitant wskazuje, że taka próba powinna być podjęta. Z przeprowadzonych badań w w/w publikacji wynikało stwierdzenie, że zmianom w sektorze rolno-spożywczym w Polsce bez wątpienia sprzyjały coraz silniejsze powiązania poszczególnych działów sektora rolno-spożywczego z zagranicą. Z jednej strony, zwiększył się udział materiałów pochodzących z importu (dóbr inwestycyjnych oraz surowców) w strukturze produkcji. Z drugiej zaś strony, coraz większa część produkcji globalnej była przeznaczana na eksport. Otrzymane wyniki pokazują, że rozwój sektora rolno-spożywczego Polski był w coraz mniejszym stopniu oparty na krajowym popycie końcowym, a w coraz większym stopniu na eksporcie. Sektor rolno-spożywczy w Polsce czerpał zatem korzyści wynikające z jednej strony ze zwiększenia znaczenia eksportu, a z drugiej strony ze wzrostu importochłonności.

W **artykule** [6] przedstawiona została charakterystyka zmian w polskim eksporcie produktów przemysłu spożywczego w latach 2000–2014 z wykorzystaniem statystyk handlowych w kategoriach wartości dodanej. Takie podejście pozwoliło na dokonanie dekompozycji eksportu brutto ze względu na źródło pochodzenia wartości dodanej, tj. na krajową i zagraniczną wartość dodaną (wraz z wyodrębnieniem poszczególnych państw). Wykorzystując międzynarodowe TPM, wyodrębnione zostały także działy gospodarki, z których pochodziła wartość dodana tworząca eksport brutto przemysłu spożywczego. Na podstawie tych analiz sformułowano odpowiedzi na *ósmo pytanie badawcze*, które związane było z określeniem stopnia w jakim krajowy przemysł spożywczy jest włączony w globalne łańcuchy wartości i jak zmienił się udział zagranicznej wartości dodanej w eksporcie artykułów tego przemysłu. Badania potwierdziły, że udział krajowej wartości dodanej w eksporcie zależy od zaangażowania producentów w globalnych łańcuchach wartości, a eksport ten z kolei jest efektem możliwości rozczłonkowania łańcucha dostaw. W przypadku produkcji artykułów spożywczych te możliwości są wyraźnie mniejsze niż w gałęziach przemysłu, w których

produkowane są dobra trwałego użytku. W przemyśle spożywczym zamiast wystandaryzowanych podzespołów dużo więcej jest surowców, które należą często do towarów nietrwałych, łatwo psujących się, co wymaga z jednej strony zorganizowania przetwórstwa blisko źródeł dostaw, a z drugiej – blisko miejsca konsumpcji. Wkład zagraniczny ogranicza się głównie do tych surowców, które nie są pozyskiwane w danej strefie klimatycznej oraz do surowców energetycznych. Przeprowadzone analizy wykazały, że zwiększyła się zależność sektora produkcji artykułów żywnościowych od podaży surowców pochodzących z importu. Świadczy to o tym, że szybko postępujący proces internacjonalizacji polskiej gospodarki żywnościowej objął także sferę zaopatrzenia surowcowego. Udział zagranicznej wartości dodanej różnił się wyraźnie pomiędzy poszczególnymi branżami przemysłu spożywczego. Wkład zagraniczny do eksportu miał największe znaczenie w branżach, w których produkcja przeznaczona na eksport bazowała na surowcach i półproduktach importowanych z zagranicy. Na podstawie analizy udziału wkładu zagranicznego zawartego w eksporcie przemysłu spożywczego trudno było sformułować jednoznaczną ocenę w zakresie korzyści z uczestnictwa w globalnych łańcuchach wartości. Z jednej bowiem strony, rosnący udział zagranicznej wartości dodanej w eksporcie nie jest korzystny, gdyż mniejszą część eksportu stanowi wartość dodana wytwarzana w Polsce. Z drugiej jednak strony, rosnący import ma charakter nie tylko uzupełniający podaż surowców krajowych lub ją wzbogacający (surowce z innych stref klimatycznych), ale również charakter przetwórczy. Oznacza to, że część surowców jest przetwarzana w polskich przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego, a następnie eksportowana za granicę. Jest to zatem korzystne zarówno dla przedsiębiorstw, jak i całej gospodarki. Trzeba również pamiętać, że bez dostaw surowców z zagranicy nie byłby możliwy rozwój wielu branż przemysłu spożywczego, m.in. rybnej, tytoniowej, przetwórstwa kawy i herbaty. Wnioski dotyczące Polski są bardzo istotne z punktu widzenia rozwoju sektora rolno-żywnościowego, dlatego szkoda, że Habilitant (podobnie jak poprzednio) nie pokusił się o zbliżoną analizę w pozostałych nowych krajach członkowskich UE.

Podsumowując ocenę merytoryczną głównego osiągnięcia rozpocznę od konkluzji, która jest odpowiedzią na pytanie, czy cykl odpowiada rozprawie habilitacyjnej w dotychczasowym jej rozumieniu? Stwierdzam, że tematyka wskazanej monografii i powiązanych tematycznie artykułów naukowych koncentruje się wokół możliwości wykorzystania metody przepływów międzygałęziowych do badania wartości dodanej w handlu zagranicznym ze szczególnym uwzględnieniem produktów rolno-spożywczych. **Uważam, że zagadnienia poruszane w cyklu publikacji, na którą składa się monografia i 6 artykułów naukowych stanowią osiągnięcie badawcze, które złożone w całość stanowiłoby rozprawę habilitacyjną.** W opinii recenzenta przedstawiony do oceny cykl publikacji można podzielić na dwa „okresy”. Pierwszy, gdy powstały publikacje przez napisaniem monografii, która stanowi rezultat grantu z NCN oraz te, które powstały po wydaniu monografii. Brak systematycznych i pełnych danych statystycznych potrzebnych do badań nad wartością dodaną w handlu zagranicznym uniemożliwił Habilitantowi na początku badań w tym zakresie na jednoznaczne wskazanie problemu badawczego. Dopiero systematyczne publikowanie pełnych i najbardziej aktualnych danych dotyczących międzynarodowych tabel przepływów międzygałęziowych umożliwiło określenie ostatecznego, istotnego problemu badawczego i przedstawienie wniosków w cyklu powiązanych publikacji. Stąd też uważam, że Pan dr Łukasz Ambroziak trafnie zidentyfikował lukę teoretyczną i aplikacyjną oraz poprawnie sformułował pytania badawcze. Zaprezentowany w recenzowanym cyklu publikacji przebieg procesu badawczego jest logiczny, a zastosowane metody ilościowe i jakościowe są właściwie dobrane pozwalając na uzyskanie odpowiedzi na zadane pytania badawcze. W mojej ocenie badana problematyka została dobrze osadzona w teorii ekonomii, co jest znacznie trudniejsze w przypadku cyklu publikacji niż w jednej zwartej monografii. W częściach teoretycznych recenzowanych publikacji wykorzystano metodę krytycznego przeglądu literatury, metodę

analizy i syntezy oraz wykorzystano obszerną i aktualną literaturę zagraniczną i krajową. Wykorzystano dobrze dobraną metodykę badań prezentując oryginalne podejścia metodologiczne. Wszystkie oceniane artykuły i monografia napisane zostały samodzielnie przez Habilitanta, co dodatkowo zasługuje na wyróżnienie. Przedstawiona do recenzji monografia naukowa została wydana przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742). Podobnie artykuły naukowe wchodzące w skład recenzowanego cyklu opublikowane zostały w czasopiśmie naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt. 2 lit.b, w/w ustawy.

Przedłożony do recenzji cykl powiązanych tematycznie publikacji naukowych obok wielu zalet posiada w mojej opinii także pewne słabości. Ilość przyjętych pytań badawczych mogłaby być mniejsza, co wpłynęłoby na wskazanie jeszcze większej spójności ocenianego osiągnięcia. Wyniki prowadzonych badań i analiz posiadają często odmienny zakres podmiotowy i czasowy, co może utrudniać syntetyczną ocenę treści prezentowanych w ramach tego cyklu. Jestem jednak świadoma, że światowe tablice przepływów międzygałęziowych mają pewne ograniczenia i niedoskonałości. Ze względu na specyfikę tworzenia takich tablic, dane są dostępne zazwyczaj z kilkuletnim opóźnieniem. Utrudnia to uwzględnienie w analizach bieżących zjawisk w światowej gospodarce. Ilość działów gospodarki ujęta w międzynarodowych tabelach przepływów międzygałęziowych ogranicza szczegółowość analiz prowadzonych na poziomie sektorowym, a skonstruowanie szeregu czasowego światowych tablic przepływów międzygałęziowych wymaga przyjęcia wielu założeń i dokonania różnych szacunków. W ocenianym osiągnięciu naukowym można również zauważyć występowanie powtarzalności własnych tekstów, co nie byłoby możliwe w pracy habilitacyjnej. W recenzowanym cyklu są to jednak niewielkie fragmenty, które ostatecznie nie wpływają negatywnie na całościowy odbiór dzieła. Takie przeglądy poczynione są w niektórych z wskazanych artykułów, a najszerszy przegląd literaturowy na badany temat został przedstawiony w monografii. Należy jednak pamiętać, że nowatorski charakter mierzenia handlu z wykorzystaniem wartości dodanej przedstawiony w cyklu publikacji wymagał opracowania precyzyjnego aparatu pojęciowego i metodycznego i dlatego tłumaczy to dlaczego w wielu publikacjach na początku dokonywano wyjaśnienia i doprecyzowywania niezbędnych pojęć i metodyki.

Uwzględniając całościową ocenę zarówno części teoretycznej, jak i empirycznej recenzowanego głównego osiągnięcia naukowego mogę stwierdzić, że wnosi ono nową i wartościową wiedzę na temat wartości dodanej w handlu i globalnych łańcuchów wartości oraz zastosowania oryginalnej metodyki badań empirycznych przy wykorzystaniu światowych tablic przepływów międzygałęziowych. Stąd też jestem przekonana, że wskazany przez Pana dr Łukasza Ambroziaka cykl publikacji, na który składa się autorska monografia i sześć autorskich artykułów naukowych pod wspólnym tytułem „*Rozwinięcie metody przepływów międzygałęziowych w badaniach wartości dodanej w handlu zagranicznym ze szczególnym uwzględnieniem produktów rolno-spożywczych*” **stanowi znaczący wkład w rozwój dyscypliny ekonomia i finanse w dziedzinie nauk społecznych.**

4. Ocena pozostałego dorobku kandydata

Omawiając pozostały dorobek naukowy Habilitanta po doktoracie należy wskazać, że jest on pod względem ilościowym wystarczający. Poruszane w publikacjach kwestie są z

naukowego punktu widzenia interesujące i zbieżne, ale nie tożsame z głównym osiągnięciem. Habilitant wyróżnił pięć obszarów badawczych:

1. Konkurencyjność polskich producentów żywności na rynkach zagranicznych;
2. Polityka handlowa i jej wpływ na handel zagraniczny, w tym handel produktami rolno-spożywczymi;
3. Brexit i jego konsekwencje dla wymiany handlowej Polski;
4. Handel wewnątrzgałęziowy;
5. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w przemyśle spożywczym.

Pierwszy obszar badawczy dotyczył pozycji konkurencyjnej Polski w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi, strategii konkurowania polskich producentów żywności na rynkach zagranicznych oraz porównań konkurencyjności sektora rolno-spożywczego Polski z innymi państwami Unii Europejskiej. Obszar ten związany był z udziałem Habilitanta w realizacji w IERiGŻ-PIB dwóch zadań badawczych dotyczących monitoringu stanu konkurencyjności polskich producentów żywności oraz konkurencyjności polskich producentów żywności i jej determinant. Na wyróżnienie zasługuje zastosowanie przez zainteresowanego różnych wskaźników oraz stworzenie autorskiego syntetycznego wskaźnika pozycji konkurencyjnej (Synthetic Competitiveness Index – SCI) do badania konkurencyjności polskich producentów żywności na rynkach zagranicznych. Główną zaletą takiego wskaźnika jest jednoczesne uwzględnienie wskazań więcej niż jednego miernika, co czyni analizę przeprowadzoną na jego podstawie bardziej kompleksową. Co więcej, zastosowanie syntetycznego miernika pozycji konkurencyjnej pozwoliło na stworzenie rankingu grup produktów rolno-spożywczych ze względu na osiągniętą pozycję konkurencyjną w handlu tymi produktami. Do oceny strategii konkurowania polskich producentów żywności na rynkach zagranicznych została wykorzystana metoda Aigingera oraz ocena na podstawie wskaźników cen relatywnych w polskim eksporcie rolno-spożywczym. Na podstawie przeprowadzonych badań okazało się, że w okresie członkostwa w UE najsilniejszą pozycję konkurencyjną miała Polska w handlu z państwami UE-13, ale największa poprawa tej pozycji nastąpiła w handlu z państwami UE-15. Stosowanie przez polskich producentów żywności strategii konkurowania niższą ceną w eksporcie na rynek unijny z całą pewnością pozwoliło im umocnić pozycję konkurencyjną na tym rynku, jednak w dłuższej perspektywie przewagi cenowe mogą jednak okazać się niewystarczające, a wręcz stanowić zagrożenie. Zapewne nastąpi sytuacja podobna jak w krajach wysoko rozwiniętych, gdzie rośnie znaczenie jakościowych atrybutów żywnościowych, takich jak: wartość odżywcza, bezpieczeństwo oraz wygoda konsumpcji, wpływ na środowisko, proces wytwarzania czy zastosowane nakłady. Rosnąć będzie zatem popyt na innowacyjną żywność wysokiej jakości. W pełni zgadzam się z opinią Habilitanta, że niezbędne jest wykorzystywanie przez polskich producentów żywności w coraz większym stopniu pozacenowych instrumentów konkurowania, w tym konkurowania jakością oferowanych produktów.

W drugim obszarze badawczym, który związany był z polityką handlową i jej wpływem na handel zagraniczny, w tym handel produktami rolno-spożywczymi dokonano oceny wpływu umów o wolnym handlu zawieranych przez UE z krajami trzecimi na polski handel zagraniczny, a w szczególności handel produktami rolno-spożywczymi. Prowadzone przez Pana dr Łukasza Ambroziaka analizy dotyczyły zarówno potencjalnych skutków takich umów (badania *ex ante*), jak również ocen zmian, które zaszły po wejściu takich umów w życie (badania *ex post*). Wyniki tych badań były zgodne z oczekiwaniami sformułowanymi na podstawie teorii integracji gospodarczej, co należy uznać za istotne osiągnięcie.

Trzeci obszar badawczy dotyczył wpływu wystąpienia Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej na wymianę handlową Polski, w szczególności na handel rolno-spożywczy. Brexit był szczególnie istotny z punktu widzenia polskiego sektora rolno-spożywczego (w 2016 r. na rynek brytyjski trafiło w ujęciu wartościowym ponad 9% żywności sprzedanej za granicą), dlatego podjęcie badań z tego zakresu wydaje się ważnym i istotnym zagadnieniem. Opuszczenie UE przez Wielką Brytanię oznaczało pogorszenie warunków prowadzenia wzajemnej wymiany handlowej, ale nie była znana skala tego pogorszenia. Stąd też w prowadzonych przez Habilitanta analizach rozpatrywane były różne warianty rozwoju sytuacji. Oszacowań wpływu brexitu na handel Polski dokonano z wykorzystaniem modelu równowagi częściowej SMART, wyznaczając efekt odwrotny do efektu kreacji występującego przy liberalizacji handlu. Z kolei analizę zaangażowania Wielkiej Brytanii w globalne łańcuchy wartości państw UE oraz wpływu Brexitu na gospodarkę i zatrudnienie w Polsce przeprowadzono przy wykorzystaniu modelu przepływów międzygałęziowych. Uzyskane w badaniach wyniki były bardzo istotne z punktu widzenia negatywnych skutków dla gospodarek UE i Wielkiej Brytanii, jeżeli nastąpiłby bezumowny Brexit. Wyniki te wskazywały jednoznacznie na konieczność zawarcia odpowiednich umów. Z tego względu w grudniu 2020 roku wynegocjowano *Umowę o handlu i współpracy (Trade and Cooperation Agreement – TCA)*, dzięki czemu udało się uniknąć chaosu we wzajemnym unijno-brytyjskim handlu od początku 2021 roku.

Czwarty obszar badawczy dotyczy problematyki handlu wewnątrzgałęziowego (*intra-industry trade – IIT*), będącego jedną z form specjalizacji w handlu zagranicznym. Powstałe publikacje są przede wszystkim efektem realizacji w latach 2014–2017 zespołowego grantu pt. *Handel wewnątrzgałęziowy jako miernik zmian specjalizacji gospodarek nowych państw członkowskich (UE-10) w procesie dostosowań do uczestnictwa w jednolitym rynku europejskim w latach 1995–2013*, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki, a także badań prowadzonych w IERiGŻ-PIB w ramach Programu Wieloletniego 2011–2014. Wyniki badań potwierdziły sformułowaną w teorii hipotezę o silnej korelacji między intensywnością IIT a głębokością procesu liberalizacji handlu. Pozytywnym zjawiskiem był znaczący wzrost w całym IIT udziału pionowego handlu towarami o wysokiej jakości. Świadczył on o szybszym wzroście eksportu niż importu towarów o wyższym poziomie zaawansowania technologicznego i lepszym dostosowaniu wywozu UE-10 do wymogów konkurencji na jednolitym rynku europejskim. Innym pozytywnym zjawiskiem był relatywnie duży wzrost znaczenia poziomego handlu wewnątrzgałęziowego, co odzwierciedlało proces postępującej konwergencji dochodów i doganiania przez UE-10 bardziej zamożnych krajów UE-15. Z przeprowadzonych przez Habilitanta badań dla Polski wynikało, że zjawisko handlu wewnątrzgałęziowego dotyczyło również produktów rolno-spożywczych. Intensywność tego rodzaju wymiany w polskim handlu z państwami UE wyraźnie wzrosła po 2004 r.

Piąty obszar badawczy związany z bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi w przemyśle spożywczym był efektem kierowania przez Habilitanta w latach 2018–2022 zadaniem badawczym pt. *Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w polskim przemyśle spożywczym oraz aktywność inwestycyjna polskich firm spożywczych za granicą* w ramach działalności statutowej IERiGŻ-PIB. O ile napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do przemysłu spożywczego w Polsce był od lat przedmiotem badań, o tyle umiędzynarodowienie polskich firm z sektora spożywczego poprzez inwestycje bezpośrednie za granicą było zagadnieniem mało zbadanym. Przeprowadzone badania potwierdziły, że bezpośrednie inwestycje zagraniczne i związane z nimi korporacje transnarodowe odegrały i nadal odgrywają dużą rolę w rozwoju przemysłu spożywczego w Polsce. W badaniach wskazano skutki BIZ dla polskiego przemysłu spożywczego oraz skutki polskich inwestycji bezpośrednich za granicą.

Oceniając pozostały dorobek Habilitanta należy stwierdzić, że po uzyskaniu stopnia doktora jest on autorem, współautorem bądź redaktorem łącznie 102 publikacji, z czego 24 (23,5%) publikacje zostały napisane w języku angielskim. Autorskie publikacje wyniosły 56 sztuk (55,0%), co jednocześnie średniorocznie daje ok. 5,6 publikacji. W sumarycznym ujęciu punktowym Habilitant wypracował indywidualnie 1040 pkt. (1456 punktów ogółem według zasad MNiSzW/MEiN), co oznacza, że jedna publikacja wносиła do jego dorobku przeciętnie ok. 10 pkt. Z wszystkich publikacji tylko 7 zostało opublikowanych w czasopiśmie naukowych oraz 1 w materiałach konferencyjnych uwzględnionych w bazie Web of Science. Dwa artykuły zostały opublikowane w czasopiśmie z Impact Factorem (Acta Oeconomica oraz Zagadnienia Ekonomiki Rolnej/Problems of Agricultural Economics). Łączny IF, którym legitymuje się Habilitant w okresie od 2013 do 2023 roku według listy JCR wyniósł 1,54 punktów (po korekcie wynikającej ze współautorstwa – 1,07). Ta arytmetyka wskazuje, że dr Łukasz Ambroziak jest pracowitą osobą, na co wskazuje liczba publikacji, ale z drugiej strony dowodzi, iż nakład w niewielkim stopniu przełożył się na efekt. Podane przez Habilitanta raporty cytowań wskazują na rozpoznawalność Jego publikacji. Uzyskane indeksy Hirscha nie są możliwie wysokie do osiągnięcia (Google Scholar = 12; w bazie Web of Science Core Collection = 4; w bazie Scopus, przeszukanej poprzez opcję Advanced/References = 4; w BazEkon = 5), ale wskazują, że dorobek Pana dr Łukasza Ambroziaka zaistniał w obiegu naukowym. Pozostałe 64 artykuły opublikowane zostały w czasopiśmie naukowych (z listy B MNiSW). Pan dr Łukasz Ambroziak po uzyskaniu stopnia doktora jest autorem dwóch monografii naukowych, współautorem również dwóch monografii (z czego jedna w języku angielskim) oraz autorem lub współautorem 22 rozdziałów w monografiach (z czego 12 autorskich i 10 współautorskich), z których 6 jest w języku angielskim. Ponadto jest autorem lub współautorem 5 innych publikacji naukowych w materiałach konferencyjnych. Oceniając dorobek pragnę zwrócić uwagę, że wskaźniki bibliometryczne pozostają nieugięte i zawsze podejmując decyzje o wysłaniu artykułu do czasopisma, należy kierować się jego zasięgiem. Nie publikować w czasopiśmie o zasięgu lokalnym czy zeszytach naukowych uczelni (najczęściej polskich) bądź też branżowych (głównie „Przemysł spożywczy”, aż 17 pozycji), czy w macierzystym wydawnictwie IERiGŻ (14 pozycji). Dorobek Habilitanta w zdecydowanej większości opublikowany został w czasopiśmie o zasięgu krajowym. Na wyróżnienie zasługuje opublikowanie artykułów w renomowanych polskich czasopiśmie, np.: Ekonomista czy Gospodarka narodowa. Jednak taka „monopolizacja” dorobku powoduje niemożność zaistnienia w szerszym krajowym, a zwłaszcza zagranicznym dorobku naukowym. Naukowiec, który pragnie stać się samodzielnym pracownikiem nauki musi podejmować dyskusję w środowisku międzynarodowym i przygotować kilka, kilkanaście pozycji według uznanych wymogów międzynarodowych (np. Elsevier, Springer). Z własnego doświadczenia jako autora publikacji i recenzenta kilkunastu artykułów naukowych opublikowanych w renomowanych czasopiśmie uważam, że Pan dr Łukasz Ambroziak ze swoją wiedzą i warsztatem badawczym, który wykazał w ocenianym dorobku naukowym, ma dużą szansę na opublikowanie wartościowych i na wysokim poziomie merytorycznym artykułów w zagranicznych czasopiśmie. Szkoda, że w przedstawionym do oceny autoreferacie nie znalazły się takie publikacje, ale wierzę, że w najbliższej przyszłości artykuły z wysokim IF znajdą się w dorobku naukowym Habilitanta. Podsumowując, należy uznać, że aktywność publikacyjna Pana dr Łukasza Ambroziaka była relatywnie wysoka, zarówno w ujęciu ilościowym, jak i wartościowym.

Habilitant jako istotną aktywność poza macierzystą jednostką naukową wskazuje współpracę z instytucjami krajowymi i zagranicznymi, wśród których znajdują się m.in. uczelnie wyższe czy instytuty badawcze. Pan dr Łukasz Ambroziak wskazał, że po uzyskaniu stopnia doktora głównym miejscem jego działalności naukowo-badawczej Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, gdzie prowadził

badania dotyczące czynników wewnętrznych i uwarunkowań rozwoju polskiego handlu rolno-spożywczego, pozycji konkurencyjnej polskich producentów żywności na rynkach zagranicznych, wpływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych na przemysł spożywczy w Polsce, umiędzynarodowienia polskich przedsiębiorstw w postaci inwestycji bezpośrednich za granicą, wpływu polityki handlowej UE, ze szczególnym uwzględnieniem umów o wolnym handlu, na polski handel rolno-spożywczy, miejsca przemysłu spożywczego w Polsce w globalnych łańcuchach wartości. Od 2018 roku Habilitant pracował również w Instytucie Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur (IBRKK) (obecnie Polski Instytut Ekonomiczny), gdzie zajmował się przede wszystkim badaniami zmian w handlu zagranicznym Polski, powiązaniem polskiej gospodarki z niemiecką, przemysłem motoryzacyjnym w Polsce i pozostałych krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Ważnym, wskazanym w poprzedniej części autoreferatu obszarem badań zainteresowanego były aspekty związane ze zmianą w handlu wartością dodaną, uczestnictwa Polski w globalnych łańcuchach wartości oraz wpływu umów handlowych UE na handel zagraniczny Polski. Pan dr Łukasz Ambroziak prowadził również aktywność naukowo-badawczą w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie, gdzie realizował dwa projekty badawcze finansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki. W jednym z nich był kierownikiem i głównym wykonawcą, a w drugim, zespołowym projekcie – głównym wykonawcą. W latach 2013–2019 kontynuował współpracę z Katedrą Integracji Europejskiej im. J. Monneta, a od 2020 r. współpracuje z Katedrą Integracji i Prawa Europejskiego. Należy wskazać również, że Habilitant w swojej pracy naukowej podejmował współpracę z zagranicznymi ośrodkami naukowymi, m.in.: Stowarzyszeniem Europejskich Instytutów Koniunktury Gospodarczej (*Association of European Conjunction Institutes – AIECE*). W latach 2013–2014 był członkiem Grupy Roboczej AIECE ds. Cen Surowców i Handlu Światowego, w ramach której przygotowywane były analizy i krótkookresowe prognozy cen surowców oraz obrotów handlu światowego. Współpraca polegała głównie na monitorowaniu sytuacji w handlu zagranicznym Polski i niektórych krajów Europy Wschodniej oraz wymianie informacji z pozostałymi członkami ww. Grupy. W 2013 i 2014 roku dwukrotnie uczestniczył w dwudniowych sesjach ww. Grupy we Frankfurcie i Helsinkach, podczas których przedstawił aktualną sytuację w handlu zagranicznym monitorowanych krajów oraz prognozy obrotów handlowych w tych krajach. W 2016 r. nawiązał współpracę z Instytutem Badań Ekonomicznych i Społecznych Problemów Globalizacji (*Institute for Research of Economic and Social Problems of Globalization*) na Uniwersytecie Europejskim w Tbilisi (Gruzja). W 2016, 2017 i 2018 roku uczestniczył w konferencjach organizowanych przez w/w Instytut pt. „International Conference on Actual Economics and Social Problems in Modern Globalization”, gdzie obecnie jest członkiem komitetu organizacyjnego. Dzięki aktywności Habilitanta, w/w Instytut w 2019 roku podpisał umowę o współpracy z IERiGŻ-PIB w Warszawie. Umowa ta przewiduje możliwość współpracy w zakresie organizowania studiów podyplomowych, tworzenia wspólnych zespołów badawczych, prowadzenia badań, podnoszenia kwalifikacji pracowników poprzez wzajemne szkolenia, organizowania i uczestnictwa pracowników obu stron umowy w konferencjach naukowych, seminariach i spotkaniach eksperckich. Od 2019 r. jest członkiem Komitetu Organizacyjnego organizowanych cyklicznie konferencji pt. „International Conference on Actual Economics and Social Problems in Modern Globalization”.

Po uzyskaniu stopnia doktora Pan dr Łukasz Ambroziak wygłosił 30 referatów na konferencjach, sympozjach i seminariach naukowych w kraju, w tym 23 autorskich i 7 współautorskich, co daje średnio 3 rocznie. Ponadto wygłosił 14 referatów w języku angielskim (w tym 13 autorskich i 1 współautorski) podczas konferencji naukowych zorganizowanych za granicą, m.in.: na Uniwersytecie Ekonomicznym w Pradze, Uniwersytecie Ekonomicznym w Koszycach oraz przez Szkołę Biznesu w Rennes. Habilitant wykazał się również istotną aktywnością w zakresie konsultacji merytorycznych w zakresie handlu międzynarodowego dla

przedstawiciele zagranicznych ambasad w Polsce – Ambasadzie USA i Ambasadzie Wielkiej Brytanii. W 2011 roku Habilitant uczestniczył w szkole letniej dla doktorantów „Europe in the World”, na Wydziale Nauk Politycznych, Uniwersytetu Kreteńskiego w Rethymno na Krecie. Podczas udziału w konferencjach, sympoziach i seminariach naukowych wielokrotnie zabierał głos w dyskusji oraz przewodniczył sesjom panelowym.

W latach 2019–2022 Pan dr Łukasz Ambroziak pełnił funkcję promotora pomocniczego w zakończonym przewodzie doktorskim mgr Małgorzaty Bułkowskiej w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB. Obrona pracy pt.: *Rozwój polskiego eksportu rolno-spożywczego w świetle modelu grawitacji* odbyła się 19.05.2022 roku. Promotorem był Pan prof. dr hab. Andrzej Kowalski. Od 2019 r. Habilitant udziela konsultacji mgr Barbarze Majerczyk-Graczykowskiej w zakresie rozprawy doktorskiej na temat handlu wewnątrzgałęziowego usługami w Polsce, przygotowywanej pod kierunkiem dra hab. Adama Ambroziaka, prof. SGH. W 2022 r. Pan Doktor był merytorycznym opiekunem stażu w IERiGŻ-PIB Pani dr Moniki Utzig z SGGW w Warszawie.

Po doktoracie Pan dr Łukasz Ambroziak brał udział w 15 projektach i programach badawczych. W trzech przypadkach były to projekty pozyskane na zasadach konkursowych i finansowane ze źródeł zewnętrznych, tj. dwa przez Narodowe Centrum Nauki i jeden przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju. Pozostałe projekty realizowane były w ramach Programów Wieloletnich oraz badań statutowych IERiGŻ-PIB, a także zadań badawczych w ramach jednorocznych umów dotacji celowej zleconych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Na szczególne wyróżnienie zasługuje kierowanie projektem badawczym, który finansowany był ze środków NCN w ramach programu SONATA 7, przeznaczonego dla naukowców po uzyskaniu tytułu doktora. Projekt ten realizowany był w Szkole Głównej Handlowej w latach 2015–2018. W latach 2015-2018 Habilitant był głównym wykonawcą w czteroosobowym zespole realizującym projekt, który również finansowany był ze środków NCN w ramach programu OPUS 7. W ramach tego projektu Pan Doktor odpowiedzialny był głównie za opracowanie metody badania, zestawienie danych statystycznych oraz obliczenie wskaźników handlu wewnątrzgałęziowego, specyfikację modelu wyjaśniającego czynniki rozwoju handlu wewnątrzgałęziowego nowych państw członkowskich UE oraz za analizę i interpretację otrzymanych wyników, co potwierdza duże umiejętności w stosowaniu zaawansowanych metod ekonometrycznych przez Pana Doktora. W 2018 r. Pan dr Łukasz Ambroziak uczestniczył w projekcie badawczo-wdrożeniowym „Platforma Żywnościowa” (SELLFOOD), finansowanym ze środków Narodowego Centrum Badań i Rozwoju w ramach Strategicznego programu badań naukowych i prac rozwojowych „Społeczny i gospodarczy rozwój Polski w warunkach globalizujących się rynków” GOSPOSTRATEG, koordynowanym przez Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa. W ramach tego projektu brał udział w opracowaniu raportu tematycznego nr 1, pt. *Analiza rynku rolno-spożywczego w Polsce wraz z rekomendacjami produktów, które mogą być przedmiotem obrotu handlowego na Platformie Żywnościowej*.

Dodać należy, że przez ostatnie 10 lat Habilitant był autorem lub współautorem 48 ekspertyz wykonanych w większości w IERiGŻ-PIB (43), głównie na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (40), a także dla Agencji Rynku Rolnego (3). Pozostałe pięć ekspertyz zostało wykonanych w IBRKK dla Ministerstwa Gospodarki. Daje to prawie 5 ekspertyz rocznie, a jednocześnie wynika wprost z charakteru Jego pracy zawodowej w IERiGŻ-PIB. Habilitant uczestniczył także aktywnie w realizacji sześciu programów badawczych w ramach Programów Wieloletnich IERiGŻ-PIB oraz jednorocznych umów dotacji celowej zawieranych z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W przypadku wszystkich projektów był wykonawcą, natomiast w czterech koordynował dodatkowo prace zespołów badawczych. Kierowanie zadaniami badawczymi wiązało się z opracowaniem

koncepcji i założeń oraz bezpośrednią możliwością realizacji szeroko zakrojonych badań dotyczących różnych aspektów wpływu umów zawieranych przez UE z krajami trzecimi na handel rolno-spożywczy Polski. Realizacja projektów i programów badawczych umożliwiła Habilitantowi popularyzację wyników badań poprzez ich prezentację podczas krajowych i zagranicznych konferencji naukowych, a zgłoszone przez innych uczestników uwagi pozwoliły wzbogacić interpretację otrzymanych wyników.

W 2015 r. był członkiem Zespołu Ekspertów oceniających wnioski o finansowanie projektów badawczych w dziedzinie HS4 w ramach konkursu OPUS 9, organizowanego przez Narodowe Centrum Nauki. W 2017 i 2019 roku recenzował projekty w konkursie MINIATURA (edycja 1 i 2), finansowane ze środków NCN. Łącznie w tych dwóch konkursach ocenił 32 wnioski. Wykonał także recenzję jednego projektu badawczego w konkursie OPUS 10, który uzyskał finansowanie przez NCN. W okresie po uzyskaniu stopnia doktora wykonał 24 recenzje artykułów publikowanych w czasopiśmie naukowych oraz recenzje publikacji IERiGŻ-PIB z serii *Analizy Rynkowe*.

Dotychczasowy przebieg kariery naukowej Pana dr Łukasza Ambroziaka wskazuje, że w sposób przemyślany i konsekwentny rozwija swoje kompetencje naukowe i realizuje istotne cele naukowe, zarówno poprzez aktywność w uczelni macierzystej oraz w uczelniach i instytucjach zagranicznych. **Przedstawioną przez Pana dr Łukasza Ambroziaka aktywność należy ocenić pozytywnie, gdyż dowodzi ona, że Habilitant potrafi współpracować z różnymi naukowcami, czego efektem są wspólne publikacje i projekty. Podsumowując uważam, że wykazuje się on istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej.** Szkoda tylko, że Pan Doktor nie odbył w żadnym z podmiotów zagranicznych dłuższego stażu naukowego, co zapewne wzbogaciłoby dorobek Habilitanta.

5. Pozostała aktywność zawodowa Habilitanta

Pan dr Łukasz Ambroziak posiada odpowiednie doświadczenie dydaktyczne, organizacyjne oraz popularyzujące naukę. W 2014 i 2015 roku prowadził szkolenia dotyczące statystyki w handlu międzynarodowym dla pracowników Ministerstwa Spraw Zagranicznych wyjeżdżających na placówki dyplomatyczne. W okresie od 2020 do 2023 prowadził wykłady i ćwiczenia z przedmiotu *Ekonomika agrobiznesu* na Studiach Podyplomowych pt.: *Rolnictwo i ekonomika gospodarstw rolnych dla absolwentów nierolniczych studiów wyższych*, prowadzonych w IERiGŻ-PIB.

W ramach działalności organizacyjnej Habilitant kierował sześcioma rocznymi zadaniami statutowymi finansowanymi z subwencji MNiSW (MEiN) oraz czterema zadaniami badawczymi w ramach jednorocznych umów dotacji celowej MRiRW. W latach 2011-2014 był członkiem Rady Naukowej IBRKK oraz wieloletnim członkiem Kolegium Redakcyjnego miesięcznika *Unia Europejska.pl*.

Szczególnym osiągnięciem Pana Dr Łukasza Ambroziaka jest działalność popularyzująca naukę, która związana jest głównie z pracą w Polskim Instytucie Ekonomicznym (PIE). Habilitant jest autorem lub współautorem wielu raportów PIE oraz krótkich artykułów publikowanych w *Tygodniku Gospodarczym PIE*. Udzielał w okresie objętym oceną również licznych komentarzy i wywiadów mediom. Większość aktywności w tym zakresie związana była z zagadnieniami dotyczącymi handlu zagranicznego towarami i usługami, globalnymi łańcuchami wartości i ich konsekwencjami dla polskiej gospodarki, Brexitem, przemysłem motoryzacyjnym Polski, gospodarką Niemiec i jej powiązaniem z polską gospodarką. Działalność popularyzującą naukę zainteresowany realizuje również w

Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie. Działalność ta związana jest głównie z publikacją cyklicznych artykułów w miesięczniku „Przedsiębiorca Rolny” oraz komentarzy i wywiadów udzielanych mediom (88 w okresie objętym oceną). Tematyka tej aktywności dotyczy głównie wpływu krajowego i międzynarodowego otoczenia na sytuację sektora rolno-spożywczego w Polsce, a w szczególności na kondycję polskiego eksportu rolno-spożywczego. Pan dr Łukasz Ambroziak jest autorem lub współautorem 102 publikacji popularnonaukowych, z czego 73 artykuły zostały opublikowane w *Tygodniku Gospodarczym PIE*, 18 – w miesięczniku *Przedsiębiorca Rolny*, a 6 w *Obserwatorze Finansowym*. Habilitant prowadzi również aktywność na Twitterze (obecnie platforma X), gdzie w latach 2021-2023 opublikował 787 twittów, odpowiedzi na twitty czy komentarze dotyczące zmian zachodzących w handlu zagranicznym Polski w kontekście zmieniających się uwarunkowań zewnętrznych, globalnych łańcuchów wartości i ich ewolucji oraz sektora rolno-spożywczego.

Biorąc pod uwagę wszystkie przedstawione aktywności Habilitanta w zakresie działalności dydaktycznej, organizacyjnej oraz popularyzujących naukę pozytywnie oceniam osiągnięcia uzyskane w tym zakresie.

6. Konkluzja

Po zapoznaniu się z przedłożoną przez Pana dr Łukasza Ambroziaka dokumentacją, **stwierdzam, że kryteria uzyskania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse** określone w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 poz. 742) **zostały przez Pana dr Łukasza Ambroziaka spełnione.**

Habilitant posiada stopień doktora nauk ekonomicznych. Zaprezentowany przez Pana dr Łukasza Ambroziaka jako główne osiągnięcie, cykl powiązanych tematycznie publikacji zatytułowany „*Rozwinięcie metody przepływów międzygałęziowych w badaniach wartości dodanej w handlu zagranicznym ze szczególnym uwzględnieniem produktów rolno-spożywczych*”, obejmujący autorską monografię naukową oraz autorskie artykuły naukowe jest wartościowym studium teoretyczno-empirycznym i stanowi znaczący wkład w rozwój dyscypliny ekonomia i finanse w dziedzinie nauk społecznych. Monografia naukowa została wydana przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, w/w Ustawy. Artykuły składające się na cykl publikacji również zostały opublikowane w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, w/w Ustawy. Biorąc pod uwagę całokształt osiągnięć naukowych Habilitanta uważam, że dorobek ten świadczy o jego dojrzałości naukowej i umiejętności prowadzenia badań wnoszących istotny wkład do nauki. Potwierdza on również, że Pan dr Łukasz Ambroziak wykazuje się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej. W związku z tym **popieram wnioski o nadanie Panu dr Łukaszowi Ambroziakowi stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.**

Aldona Mówczyńska-Kamińska